

ทุนทางสังคมกับความมั่นคงทางอาหารในชุมชนชนบท : กรณีตำบลควนรู อำเภอรัตถุมิ จังหวัดสงขลา

Social Capital and Food Security in a Rural Community: Khuan Ru Sub-district, Rattaphum District, Songkhla Province

อมาวาสี อัมพันศิริรัตน์¹, มาริส สุวรรณราช², พันัสยา วรณวิไล³, ทรงฤทธิ์ ทองมีขวัญ⁴
Amavasee Ampansirat¹, Marisa Suwanraj², Pannatsaya Wannawilai³,
Trongrit Thongmeekhaun⁴

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาทุนทางสังคมในชุมชนชนบท : กรณีตำบลควนรู อำเภอรัตถุมิ จังหวัดสงขลา มีลักษณะอย่างไร และมีผลต่อความมั่นคงทางอาหารอย่างไรบ้าง

วิธีการศึกษา: เป็นวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อศึกษาทุนทางสังคมที่เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร เก็บรวบรวมข้อมูลโดยวิธีสัมภาษณ์ สันทนาการกับผู้นำชุมชน ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และแกนนำแหล่งเรียนรู้ต่างๆ เกี่ยวกับอาหาร จำนวน 33 คน และสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่างๆ ของแหล่งเรียนรู้เหล่านั้น วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา สรุปประเด็นสำคัญที่เกี่ยวกับทุนทางสังคมและความมั่นคงทางอาหาร

ผลการศึกษา: ทุนทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงทางอาหาร ประกอบด้วย 1) ทุนคน ได้แก่ ผู้นำ และอาสาสมัคร 2) ทุนระดับกลุ่มเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้ด้านอาหาร และ 3) ทุนระดับองค์กร ทั้งภายในและภายนอกชุมชน พบประเด็นสำคัญเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร 4 ด้าน คือ 1) การมีอาหารเพียงพอ มีกลุ่มต่างๆ ที่มีการผลิตอาหารในชุมชน ได้แก่ กลุ่มเกษตรผสมผสาน และโรงสีข้าวชุมชน 2) การเข้าถึงแหล่งอาหาร มีธนาคารอาหารชุมชน ที่ทุกคนสามารถเข้าถึงได้ 3) การใช้ประโยชน์จากอาหาร คริวเรือนมีการปลูกพืช เลี้ยงสัตว์เพื่อนำมาเป็นอาหาร และ 4) เสถียรภาพด้านอาหาร ทุกคนในชุมชนสามารถเข้าถึงอาหารได้ตลอดทั้งปี เนื่องจากมีแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร และมีศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าว

สรุปผลและข้อเสนอแนะ: การส่งเสริมความมั่นคงทางอาหารในชุมชนนั้น จำเป็นต้องส่งเสริมทุนทางสังคมทั้งระดับบุคคลและระดับกลุ่มในชุมชน

คำสำคัญ : ทุนทางสังคม, ความมั่นคงทางอาหาร

^{1,2,3,4} อาจารย์, วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี สงขลา

^{1,2,3,4} Lecturer, Boromrajonani College of Nursing, Songkhla

Abstract

The objective of this study was to explore the nature of social capital and how it influenced food security in a rural community: A case study in Khuan Ru Sub-district, Rattaphum District, Songkhla Province.

Method: A qualitative research was conducted to explain social capital related to food security in the community. In the process of data collection, semi-structured interviews and focus group discussion were employed, with a head of local administrative organization, a head of village, and a group of food learning unit leaders (N=33). Nonparticipant observations also were performed to observe activities in food security learning units in the community. The data obtained were transcribed and coded to develop themes related to social capital of food security.

Results: Social capital namely 1) key persons such as leaders and volunteers, 2) groups of food learning units, and 3) internal and external organizations were found closely related to food security. Four themes related to food security, such as: 1) food availability, some groups produced food such as multiple cropping and community rice mill; 2) food accessibility, there was a food community bank that everyone was be able to access to food resources; 3) food utilization, households planted their own garden and raised animals for food; and 4) food stability, food was accessed periodically because of adequate water supply for agriculture, and rice seed bank for protected future of food, emerged from the investigation.

Conclusions: In order to promote food security in the community, there is a need to enhance social capital related to food security both in individual and community levels.

Keywords : Social capital, Food security

บทนำ

ความมั่นคงทางอาหาร เป็นความต้องการให้คนทุกคน มีความสามารถเข้าถึงอาหารได้ตลอดเวลาทั้งทางกายภาพ เศรษฐกิจอย่างเพียงพอปลอดภัย และมีคุณค่าทางโภชนาการ เพื่อการมีชีวิตที่ดีและสุขภาพที่เข้มแข็ง ซึ่งองค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ ได้แบ่งความหมายด้านความมั่นคงทางอาหารออกเป็น 4 มิติ คือ ความพอเพียงของปริมาณอาหาร การเข้าถึงทรัพยากรที่พอเพียงของบุคคลเพื่อได้มาซึ่งอาหารที่เหมาะสม และมีโภชนาการ การใช้ประโยชน์ด้านอาหาร มีอาหารที่เพียงพอ น้ำสะอาดและการรักษา

สุขภาพและสุขอนามัย เพื่อที่จะเข้าถึงภาวะความเป็นอยู่ที่ดีทางโภชนาการ และเสถียรภาพทางอาหารที่ประชาชน ครีวเรือน และบุคคลจะต้องเข้าถึงอาหารที่เพียงพอตลอดเวลา (FAO, 2008)

ประเทศไทยมีทรัพยากรอาหารที่สมบูรณ์มาตั้งแต่อดีต เนื่องจากสภาพที่ตั้งและภูมิอากาศที่เอื้ออำนวยต่อการดำรงชีวิตของพืชและสิ่งมีชีวิตชนิดต่าง ๆ ส่งผลให้มีความหลากหลายทางด้านอาหารตลอดทั้งปี (วิฑูรย์ เลื่อนจำรูญ และคณะ, 2548) แต่ปัจจุบันพบว่าปริมาณอาหารและความหลากหลายของชนิดอาหารที่ได้จากธรรมชาติ และการผลิตมีน้อยลง เกิดขึ้นจากหลายปัจจัยตั้งแต่การหดตัวของภาคเกษตร การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม

การบริโภคของคนในสังคม จนถึงการเปลี่ยนแปลงของภูมิอากาศที่มีผลกระทบต่อปริมาณผลิตผลที่ได้ (สุภา ไยเมือง, 2555)

วิถีชีวิตชาวไทยชนบทมีความสัมพันธ์ที่แนบชิดกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แหล่งที่มาของอาหาร มาจากหลายแหล่ง เช่น จากการผลิต จากแหล่งธรรมชาติ และจากการซื้อและการแบ่งปันหรือทางวัฒนธรรมประเพณี (รณชัย มุ่งจิต, บำเพ็ญ เขียวหวาน และเบญจมาศ อยู่ประเสริฐ, 2555) ชุมชนชนบทภาคใต้ได้นิยามความหมาย ความมั่นคงทางอาหารที่เกี่ยวข้องกับการมีอาหารกินเพียงพอ หรือพึ่งพาตนเองได้ด้านอาหารและความหลากหลายของอาหารที่บริโภค ที่สัมพันธ์กับระบบนิเวศ ระบบเศรษฐกิจด้านอาชีพที่เป็นที่มาของรายได้เพื่อซื้ออาหาร (สุภา ไยเมือง, 2555) แต่การศึกษาความมั่นคงทางอาหารของผู้สูงอายุในชุมชนชนบท ภาคใต้ พบว่าผู้สูงอายุร้อยละ 93.3 มีคะแนนความมั่นคงทางอาหารน้อย เมื่อวิเคราะห์รายมิติพบปัญหาด้านคุณภาพอาหารมากที่สุด รองลงมาคือด้านความปลอดภัยของอาหาร และปริมาณอาหาร ตามลำดับ (วันทนีย์ ชัยฤทธิ์, นพวรรณ เปี้ยชื่อ และสุจินดา จารุพัฒน์ มารูโอ, 2555) และจากการสำรวจข้อมูลพื้นฐานเพื่อประเมินตนเองเบื้องต้น ด้านความมั่นคงทางอาหาร อาหารปลอดภัย และโภชนาการสมวัย: กรณีจังหวัดสงขลา พบว่าเมื่อเทียบกับในรอบ 10 ปี 5 ปี 3 ปี และปัจจุบัน ความมั่นคงทางอาหารมีแนวโน้มลดลง ทั้งด้านการพึ่งตนเอง ด้านอาหาร คราวเรือนมีการผลิตอาหารเองลดน้อยลง ต้นทุนการผลิตสูงขึ้น สิทธิและการเข้าถึงระบบอาหารมีน้อยลง คราวเรือนมีที่ดินถือครองพื้นที่นาลดลง (อมวาลี อัมพันศิริรัตน์ และคณะ, 2557)

ตำบลควนรู อำเภอรัตภูมิ จังหวัดสงขลา ประกอบด้วย 9 หมู่บ้าน 2,132 ครัวเรือน มีประชากรทั้งหมด 6,057 คน ซึ่งส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ได้แก่ ทำนา ทำสวน และปศุสัตว์ โดยมีพื้นที่เกษตรกรรมประมาณ 10,751

ไร่ ซึ่งใช้สำหรับทำนาประมาณ 4,500 ไร่ แต่ปัจจุบันพื้นที่นากำลังประสบปัญหาลดลงอย่างต่อเนื่องจากราคาขายต่ำ ต้องใช้น้ำในการเพาะปลูกสูง ตรงกันข้ามกับพื้นที่ทำสวนคือ ยางพาราและปาล์ม น้ำมัน ที่มีจำนวนเพิ่มขึ้น เนื่องจากเป็นพืชเศรษฐกิจที่สร้างรายได้สูงให้แก่ครัวเรือน ได้รับการส่งเสริมและใช้น้ำในการเพาะปลูกน้อย นอกจากนี้พบว่าประชาชนส่วนหนึ่งมีการซื้อวัตถุดิบในการประกอบอาหารมากกว่าการผลิตเอง (อมวาลี อัมพันศิริรัตน์ และคณะ, 2557) อย่างไรก็ตาม “ตำบลควนรู” ได้มีความพยายามที่จะหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว โดยอาศัยการมีส่วนร่วมชุมชนผ่าน “บ้าน วัด และโรงเรียน” ภายใต้การผลักดันและการขับเคลื่อนของผู้นำแกนนำชุมชน และทุกภาคส่วนที่มีความเข้มแข็งและวิสัยทัศน์ที่ก้าวไกล เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน โดยปรากฏเป็นรูปธรรมของศูนย์เรียนรู้ต่าง ๆ เช่น ธนาคารอาหาร ชุมชน ธนาคารน้ำ ธนาคารข้าว สวนสมรม กลุ่มน้ำพริกสมุนไพร กลุ่มยุวเกษตรกรในชุมชน เป็นต้น ทำให้ประชาชนในชุมชนสามารถพึ่งตนเองทั้งในด้านการมีแหล่งอาหารที่อุดมสมบูรณ์ ทั้งระดับครัวเรือน และชุมชน อาหารที่ผลิตและบริโภคเป็นอาหารที่มีคุณภาพ มีมาตรฐาน ปลอดภัย และมีคุณค่าทางโภชนาการที่มีความเหมาะสมกับวัย รวมทั้งเกิดการอนุรักษ์วัฒนธรรมเกี่ยวกับการผลิตอาหาร เช่น การ “ออกปาก ดำนา” เป็นต้น โดยผลลัพธ์ที่ปรากฏเป็นรูปธรรมดังกล่าว เกิดขึ้นจากใช้ทุนทางสังคมที่หลากหลายที่มีอยู่ในชุมชน “ตำบลควนรู” นั่นเอง ซึ่งทุนทางสังคมมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง และมีปรากฏอยู่แล้วในทุกชุมชน แต่อยู่ที่ชุมชนใดจะเห็นคุณค่าของทุนทางสังคมนั้นๆ และนำมาใช้ในการพัฒนาชุมชนของตนเองให้มีความเข้มแข็งและสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืนต่อไป (วิจิตานินวน และชนิษฐา ชูสุข, 2557) ซึ่งอาทิตย์ บุคตาวง และสุพรรณิ ไชยอำพร (2555) ได้สรุปทุนทางสังคมออกเป็น 3 มิติ คือ มิติความรู้ มิติความดี และมิติ

ด้านความรัก และกระบวนการหรือขั้นตอนในการขับเคลื่อนทุนทางสังคมไปสู่สังคมที่พึงปรารถนา คือ 1) สร้างความตระหนักให้คนในชุมชนเริ่มคิดที่จะพัฒนาชุมชนร่วมกัน 2) ค้นหาศักยภาพและทุนทางสังคมในชุมชนที่เหมาะสม 3) สร้างผู้นำหรือแกนนำเพิ่มขึ้น 4) ประสานความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชน 5) ลงมือทำอย่างมีส่วนร่วมทั้งชุมชน ภาครัฐและเอกชน 6) ติดตามประเมินผลอย่างต่อเนื่อง และ 7) การขยายผล เนื่องจากทุนทางสังคม เป็นลักษณะเด่นขององค์กรทางสังคม เช่น ความไว้วางใจ บรรทัดฐาน และเครือข่าย ซึ่งสามารถปรับปรุงประสิทธิภาพของสังคม โดยการส่งเสริม เกื้อหนุน การร่วมมือในการดำเนินงานซึ่งกันและกัน (Putnam, 2000) สำหรับทุนทางสังคมในจังหวัดสงขลา มีการใช้ทุนทางสังคมเป็นเครื่องมือเพื่อพัฒนาโยบายสาธารณะด้านสุขภาพโดยภาคประชาชน กองทุน การเงิน และสวัสดิการชุมชน มีจุดเด่นเรื่องความเข้มแข็งทางวัฒนธรรม มีทุนทางสังคมที่สะสมอยู่มาก และแกนนำชาวบ้านมีชื่อเสียงในระดับประเทศ (นพวรรณ วรรณเทพสกุล, 2550)

ด้วยความสำคัญของความมั่นคงทางอาหาร และทุนทางสังคม ที่มีอยู่ในชุมชนชนบทภาคใต้ คณะผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาทุนทางสังคมในชุมชนชนบท กรณีตำบลควนรู อำเภอรัตภูมิ จังหวัดสงขลา ว่ามีอะไรบ้าง ทั้งทุนเชิงโครงสร้าง และเชิงกระบวนการ และมีการนำใช้ทุนทางสังคมเพื่อให้เกิดความมั่นคงทางอาหารได้อย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย

- เพื่อศึกษาทุนทางสังคมในชุมชนชนบท กรณีศึกษาตำบลควนรู อำเภอรัตภูมิ จังหวัดสงขลา
- เพื่อศึกษาว่าทุนทางสังคม มีผลต่อความมั่นคงทางอาหารในชุมชนชนบท กรณีศึกษาตำบลควนรู อำเภอรัตภูมิ จังหวัดสงขลาอย่างไร

วิธีการศึกษา

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัยนำคำถามการวิจัยมาสร้างเป็นคู่มือในการเก็บข้อมูลการวิจัยและดำเนินการเตรียมทีมคณะผู้วิจัยจำนวน 4 คนโดยการจัดอบรมเรื่องการเก็บข้อมูลวิจัยเชิงคุณภาพ จำนวน 2 วัน

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้ให้ข้อมูล จำนวน 33 คน เป็นแกนนำแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับอาหาร จำนวน 10 แหล่งในตำบลควนรู อำเภอรัตภูมิ จังหวัดสงขลา ใช้วิธีการสนทนากลุ่ม ตามประเด็นคำถามในการวิจัย ร่วมกับการสัมภาษณ์เจาะลึก การสังเกต กิจกรรมต่างๆ จากปฏิบัติการจริง การบันทึกภาคสนาม ในระหว่างการสนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์เจาะลึกจะมีการบันทึกการสนทนาเป็นไฟล์เสียงเพื่อนำมาใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

สำหรับความน่าเชื่อถือของข้อมูลผู้วิจัยใช้เทคนิคการตรวจสอบสามเส้า (Triangulations) โดยใช้วิธีการเก็บข้อมูลหลากหลายวิธี การใช้นักวิจัยหลายคน และการสอบทานข้อมูล (Debriefing) ชั้นวิเคราะห์ข้อมูล ใช้เทคนิคการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content analysis)

การพิทักษ์สิทธิกลุ่มตัวอย่าง

การวิจัยครั้งนี้ได้ผ่านการพิจารณาจากคณะกรรมการจริยธรรมในมนุษย์ ของวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีสงขลา เลขที่ 6/2558

การวิเคราะห์ข้อมูล

ไฟล์เสียงจากการสนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกจะถูกนำมาถอดเทปแบบคำต่อคำ และค้นหาประเด็นสำคัญโดยใช้การสังเคราะห์เนื้อหา (content analysis) ด้วยวิธี inductive coding ประโยคแต่ละประโยคจะถูกอ่านอย่างละเอียดเพื่อค้นหากลุ่มคำที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย และจำแนกประเด็นหลัก

ข้อมูลทั้งหมดจะถูกตรวจสอบแบบสามเส้ากับบันทึกการสังเกตในสนาม จากนั้นผู้วิจัยจะนำเสนอประเด็นหลักกับผู้ให้ข้อมูลเพื่อการตรวจสอบความถูกต้องและเพิ่มเติมข้อมูลให้ดียิ่งขึ้น เพื่อนำมาปรับประเด็นหลักใหม่ก่อนนำเสนอผลการวิจัย

ผลการศึกษา

ทุนทางสังคม ที่แสดงถึงศักยภาพของชุมชน ประกอบด้วย

1. ทุนคน ประกอบด้วย 1.1) ทุนระดับบุคคล ได้แก่ คนสำคัญ ผู้นำ คนเก่ง อาสาสมัคร ในแต่ละหมู่บ้าน ตลอดจนเรื่องที่มีคนเหล่านั้นมีความชำนาญเพื่อนำมาเป็นประโยชน์ให้กับชุมชน 1.2) ทุนระดับกลุ่ม ผู้นำกลุ่มต่างๆ ที่รวมตัวกันทำกิจกรรมเกี่ยวกับอาหารของชุมชน มีการพัฒนาจนยกระดับเป็นแหล่งเรียนรู้ เช่น ธนาคารอาหารชุมชน กลุ่มเกษตรผสมผสาน (สวนสมรม) ธนาคารน้ำ ธนาคารข้าว ศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชน กลุ่มยุวเกษตรกร กลุ่มพลังงานชุมชน และโรงเรียนข้าวชุมชน เป็นต้น

2. ทุนด้านทรัพยากรธรรมชาติและแหล่งประโยชน์ในชุมชนที่เอื้อต่อการพัฒนา เช่น ที่ดิน ขณะนี้มีที่ดินในตำบลจำนวนมาก และที่ดินยังเป็นของคนในตำบลเป็นผู้ถือครอง นายก อบต. มีแนวคิดที่ว่า “ทุนที่สำคัญเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร คือ ที่ดิน” พยายามสร้างจิตสำนึกให้ประชาชนในตำบลไม่ขายที่ดิน เพื่อรักษาพื้นที่ไว้ทำการเกษตร

3. ทุนเงิน ประกอบด้วย ธนาคารหมู่บ้าน กองทุนหมู่บ้าน กองทุนฌาปนกิจ และกองทุนหลักประกันสุขภาพตำบล เป็นต้น

4. ทุนองค์กร/หน่วยงาน/สถาบัน ที่เป็นปัจจัยเอื้อในการพัฒนา ได้แก่ องค์กรภายในพื้นที่ เช่น องค์กรบริหารส่วนตำบล โรงเรียน ศูนย์พัฒนาเด็กวัยก่อนเรียน โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล สำนักงานเกษตรตำบล เป็นต้น และองค์กร

ภายนอกพื้นที่ ที่ให้การสนับสนุนด้านวิชาการ เงิน ทุนสนับสนุนการพัฒนา ได้แก่ สถาบันจัดการระดับสุขภาพ ภาคใต้ (ศจร.ส.) ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ สถาบันการศึกษาต่างๆ

ทุนทางสังคม มีลักษณะที่สอดคล้องกับ Putnam (2000) ที่กล่าวว่าทุนทางสังคม เป็นลักษณะเด่นขององค์กรทางสังคม เช่น ความไว้วางใจ บรรทัดฐาน และเครือข่าย ซึ่งสามารถปรับปรุงประสิทธิภาพของสังคม นอกจากนี้อาจแบ่งทุนทางสังคมของตำบลกรณีศึกษา ออกเป็นทุนเชิงโครงสร้าง และทุนเชิงกระบวนการเรียนรู้ตามแนวคิดของ Uphoff (2000) ดังนี้

1. ทุนเชิงโครงสร้าง (structural social capital) ได้แก่ บทบาทหน้าที่ ที่จัดตั้งขึ้นแก่บุคคลที่รวมอยู่ในกลุ่ม เป็นข้อกำหนดกฎเกณฑ์ที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นกรอบในการปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ เกี่ยวกับด้านอาหารของชุมชนร่วมกัน แต่ละกลุ่มมีการเลือกประธานกลุ่ม คณะกรรมการฝ่ายต่างๆ

2. ทุนเชิงกระบวนการเรียนรู้ (cognitive social capital) ได้แก่ ค่านิยม คุณค่าทางจิตใจทัศนคติ และความเชื่อ หรือฐานคิดในการทำงานของกลุ่มต่างๆ เกี่ยวข้องกับอาหารของชุมชน ซึ่งทุนทางสังคมได้ปลูกฝังสมาชิกในกลุ่มให้มีวัฒนธรรม วิธีคิดและอุดมการณ์เพื่อประโยชน์ส่วนรวม จนสามารถสรุปได้ว่า “บ้าน วัด โรงเรียน : หล่อหลอมค่านิยมร่วมของผู้นำ” ทำให้ผู้นำแต่ละคน มีค่านิยม และฐานคิดต่างๆ คือ ทุกคนมีอุดมการณ์ในการพัฒนา รักบ้านเกิด จิตอาสา เสียสละเพื่อส่วนรวม ฟังตนเองก่อนที่จะให้รัฐช่วยเหลือ และพัฒนาจากฐานของทรัพยากรท้องถิ่น

การนำใช้ทุนทางสังคม เพื่อพัฒนาสู่ความมั่นคงทางอาหารของชุมชน

การนำใช้ทุนทางสังคม และการขับเคลื่อนทุนทางสังคม ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของสมาชิกต่างๆ ในชุมชน จนเกิดเป็นความมั่นคงทางอาหาร

ในชุมชน ซึ่ง นายก อบต. มีแนวคิดที่ ความมั่นคงทางอาหารเป็นเรื่องของทุกคน ต้องการให้ทุกคนมีความมั่นคงทางอาหาร จึงได้ขับเคลื่อนเรื่องนี้ โดยการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ และกล่าวว่า

“ความมั่นคงทางอาหาร ตรงกับการมีภูมิคุ้มกันที่ดีของพี่น้องในตำบล ถ้าเราสามารถสร้างความมั่นคงทางอาหารได้ มีอาหารของเราเอง เป็นการสร้างภูมิคุ้มกัน จึงต้องทำให้เป็นรูปธรรม” (นายก อบต., 28 ตุลาคม 2557)

ทุนทางสังคม ทั้งระดับบุคคล และระดับกลุ่มในตำบล มีการร่วมกันพัฒนาแหล่งเรียนรู้ต่างๆ เกี่ยวกับอาหาร โดยใช้หลักการทำงานคือ ร่วมรับรู้ปัญหา ร่วมคิดหาทางออก (จัดทำแผนบูรณาการ) ร่วมลงมือปฏิบัติอย่างเสมอภาค ร่วมประเมินผล ร่วมชื่นชมผลงาน ร่วมถ่ายทอดวิธีคิดและกระบวนการ และร่วมสร้างวัฒนธรรมเกษตรกรรมแบบยั่งยืน ส่งผลให้เกิดความมั่นคงทางอาหารของชุมชน สามารถแบ่งเป็น 4 มิติ ดังนี้

ความมั่นคงทางอาหาร

การนำใช้ทุนทางสังคมทั้งระดับบุคคล และระดับกลุ่ม ที่ร่วมทำกิจกรรมเกี่ยวกับอาหาร จนพัฒนายกระดับเป็นแหล่งเรียนรู้ ส่งผลให้คนในตำบลมีอาหารอย่างเพียงพอ สามารถเข้าถึงแหล่งอาหารชุมชนได้ ได้รับอาหารที่ปลอดภัย และมีเสถียรภาพทางอาหาร ดังนี้

1. การมีอาหารเพียงพอ (Food availability) แกนนำในชุมชนมีการรวมกลุ่มกันเพื่อทำกิจกรรมเกี่ยวกับการผลิตอาหาร ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เพื่อให้มีอาหารอย่างเพียงพอตลอดปี ทั้งข้าว ผัก ผลไม้ และสัตว์เลี้ยงที่นำมาเป็นอาหาร ได้แก่ กลุ่มเกษตรผสมผสาน (สวนสมรม) และโรงสีข้าวชุมชน ดังนี้

1.1) เกษตรผสมผสาน : แหล่งผลิตทดลอง และถ่ายทอดความรู้ แปลงสาธิตการเกษตรผสมผสานแบบสวนสมรมในตำบล และพื้นที่ใกล้เคียง

ที่มา : เกิดขึ้นจากการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ปลูกพืชเชิงเดี่ยว แล้วประสบปัญหาเมื่อราคาพืชผลตกต่ำทำให้เกิดหนี้สิน ชุมชนจึงคิดแก้ปัญหาร่วมกันโดยมีแกนนำคนสำคัญ ร่วมกันเสริมสร้างศักยภาพคนในชุมชนให้มีแหล่งเรียนรู้ช่วยเพิ่มรายรับและลดรายจ่ายในครัวเรือน

บทบาทของแหล่งเรียนรู้ : เป็นแหล่งผลิต ทดลอง และถ่ายทอดความรู้ แปลงสาธิตการเกษตรผสมผสานแบบสวนสมรมในชุมชนและพื้นที่ใกล้เคียง โดยทำสวนสมรมในที่ดินของตนเอง ภายใต้แนวคิด “การปลูกพืช 7 ชั้น 10 ชนิด” ปลูกพืชที่เป็นอาหาร และสมุนไพร เพื่อให้มีแหล่งอาหารที่มีความปลอดภัยสามารถรับประทานได้ตลอดปี และปลูกไม้ทดแทนพลังงาน เพราะพันธุ์ไม้จำหน่ายและแจกให้กับสมาชิก นอกจากนี้มีการเลี้ยงสัตว์ปลา ไก่

1.2) โรงสีข้าวชุมชน : บริการสีข้าวให้ชาวนา โดยเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

ที่มา : จากปัญหาที่ประชาชนส่วนใหญ่ ซึ่งมีอาชีพทำนา แต่ชุมชนไม่มีโรงสีข้าวที่ได้มาตรฐานเป็นของชุมชนและรักษาผลประโยชน์ให้ชาวนาอย่างแท้จริง หลังจากชาวนาเก็บเกี่ยวข้าวแล้ว นำไปสีที่โรงสีเอกชนพบว่าโรงสีโกงชาวนา จึงเกิดแนวคิดของผู้นำร่วมกับการทำประชาคมของประชาชนในชุมชนให้จัดสร้างโรงสีข้าวชุมชนขึ้น

บทบาทของแหล่งเรียนรู้ : เพื่อให้บริการสีข้าวแก่ชาวนาในตำบล ในราคาย่อมเยา จัดให้บริการแก่สมาชิกวันเว้นวัน ทั้งนี้เพื่อพักการใช้งานของเครื่อง เป็นการประหยัดพลังงาน ส่งผลให้ประชาชนได้ข้าวที่มีคุณภาพ นอกจากนี้โรงสีข้าวยังประสานงานร่วมกับแหล่งเรียนรู้อื่นๆ เพื่อส่งข้าวไปใช้เป็นอาหารของสัตว์เลี้ยง และนำไปหมักทำปุ๋ยอินทรีย์ ทำให้ประหยัดค่าใช้จ่าย และลดการใช้ปุ๋ยหรืออาหารสัตว์ที่มีราคาแพง การทำงานของโรงสีข้าวจึงเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

2. การเข้าถึงแหล่งอาหาร (Food accessibility) ประชาชนทุกคนในตำบลสามารถ

เข้าถึงทรัพยากรอาหารที่เหมาะสม มีสิทธิในการเข้าไปเก็บอาหารที่เป็นส่วนรวมของชุมชน ได้แก่ ธนาคารอาหารชุมชน และศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชน ดังนี้

2.1) ธนาคารอาหารชุมชน : 7 ไร่ 7 เรื่อง 7 ร้อย

ที่มา : ประชาชนมีปัญหาด้านสุขภาพ มีพฤติกรรมมารับประทานอาหารที่ไม่ปลอดภัย มีสารเคมีปนเปื้อน ผู้นำท้องถิ่นจึงมีแนวคิดในการซื้อที่ดินสาธารณะให้คนในตำบลได้เข้ามาปลูกผักสวนครัวเพื่อบริโภค และดำเนินการทำเป็นธนาคารอาหารชุมชน ภายใต้แนวคิด “ 7 ไร่ 7 เรื่อง 7 ร้อย ”

บทบาทของแหล่งเรียนรู้ : ธนาคารอาหารชุมชน มีจำนวนเนื้อที่สาธารณะประโยชน์ 7 ไร่ ในพื้นที่นี้มี 7 กิจกรรม คือ ปลูกไผ่ ปลูกผักสวนครัว ปลูกพืชสมุนไพร เพาะชำต้นไม้ เพาะเห็ด ทำปุ๋ยอินทรีย์ การเลี้ยงปลาและไก่ไข่ มีเป้าหมายในการดำเนินงานคือ แต่ละวันต้องเกิดรายได้ไม่น้อยกว่า 700 บาท เพื่อเป็นเงินหมุนเวียนในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ นอกจากนี้ยังมีการทำแปลงสาธิต มีการผลิตปุ๋ยชีวภาพ เป็นแหล่งเรียนรู้ของคนในชุมชน ให้หันมาปลูกผักสวนครัวไว้บริโภคเอง เพื่อให้มีอาหารปลอดภัยในการบริโภคและประหยัดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน และยังทำหน้าที่เป็นศูนย์ถ่ายทอดความรู้และเทคโนโลยีทางการเกษตรถ่ายทอดแนวคิด “ 7 ไร่ 7 เรื่อง 7 ร้อย ”

2.2) ศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชน : แปลงนาสาธิต บริการยืม – คืน พันธุ์ข้าว

ที่มา : ในตำบลขาดการจัดเก็บเมล็ดพันธุ์ข้าวที่ถูกต้อง มีการปนเปื้อน การนำเมล็ดพันธุ์ข้าวจากพื้นที่อื่นมาปลูกไม่เหมาะสมกับพื้นที่และความต้องการบริโภคของคนในท้องถิ่น จึงมีระบบบริหารจัดการ จัดตั้งศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชนขึ้น

บทบาทของแหล่งเรียนรู้ : การจัดทำแปลงนาสาธิต การกำจัดศัตรูพืชในแปลงนาสาธิต โดยได้รับการสนับสนุนเมล็ดพันธุ์ข้าวจากศูนย์พัฒนาพันธุ์ข้าวระดับอำเภอและจังหวัดมาจัดเก็บ

เปิดบริการให้ชาวนามายืมพันธุ์ข้าวไปปลูกในฤดูทำนา และนำมาคืนหลังสิ้นสุดฤดูเก็บเกี่ยวแล้ว นอกจากนี้ยังให้บริการถ่ายทอดความรู้เรื่องการทำนาแก่กลุ่มยุวเกษตรกร

3. การใช้ประโยชน์จากอาหาร (Food utilization) คนในชุมชนสามารถใช้ประโยชน์จากอาหารในการบริโภคอย่างเพียงพอ โดยเฉพาะในกลุ่มนักเรียน ได้แก่ กลุ่มยุวเกษตรกร ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก พลังงานชุมชน ดังนี้

3.1) กลุ่มยุวเกษตรกร : น้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สู่ชีวิตจริง เชื่อมโยงระหว่าง บ้าน วัด โรงเรียน

ที่มา : เกิดขึ้นจากการจัดการศึกษาในปัจจุบันไม่เหมาะสมกับความต้องการของพื้นที่ซึ่งเป็นเกษตรกร ไม่มีผู้สืบทอดภูมิปัญญาและวัฒนธรรมด้านการเกษตร ผู้อำนวยการโรงเรียน จึงจัดตั้งกลุ่มยุวเกษตรกรขึ้น

บทบาทของแหล่งเรียนรู้ : กลุ่มแกนนำได้ดำเนินการพัฒนาหลักสูตรบูรณาการ “บ้าน วัด โรงเรียน” ส่งเสริมการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง โดยจัดตั้งกลุ่มยุวเกษตรกรในโรงเรียน ขยายพื้นที่จากแปลงสาธิตในการปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ เพื่อใช้เป็นอาหารกลางวัน โดยปรับปรุงหลักสูตรตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ประสานแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ในการสนับสนุนวิทยากร และปลูกฝังวัฒนธรรมในการทำนา

3.2) พลังงานชุมชน : ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีทางการเกษตร ลดรายจ่ายในครัวเรือน

ที่มา : การใช้พลังงานในครัวเรือนเป็นค่าใช้จ่ายที่ทุกครัวเรือนใช้เพื่อการปรุงอาหาร รวมถึงการทำอาหารกลางวันในโรงเรียน กลุ่มแกนนำจึงคิดทำพลังงานชุมชนขึ้น โดยการนำของผู้นำชุมชน (ผู้ใหญ่บ้าน และผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน)

บทบาทของแหล่งเรียนรู้ : การทำพลังงานสะอาดใช้ในครัวเรือนเพื่อลดค่าใช้จ่ายให้เกษตรกรที่มีเชื้อเพลิงธรรมชาติ โดยใช้เตาชีวมวลแทนแก๊สหุงต้ม เชื้อเพลิงในเตาชีวมวลได้จากไม้

ยางพาราที่สามารถหาได้ในท้องถิ่นและปลูกทดแทนได้ นอกจากนี้ยังช่วยลดปริมาณขยะ โดยการเผาที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม มีการประสานงานกับกลุ่มต่างๆ การส่งเสริมการใช้เตาชีวมวลในการผลิต แปรรูปอาหาร ในแหล่งเรียนรู้ธนาคารอาหารชุมชน นอกจากนี้เป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับสถาบันการศึกษาต่างๆ จนได้รับรางวัล “ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีทางการเกษตรที่ช่วยลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน”

4. เสถียรภาพทางอาหาร (Food stability) ประชาชนทั้งระดับบุคคล และครัวเรือนสามารถเข้าถึงอาหารอย่างเพียงพอตลอดเวลา เนื่องจากชุมชนมีธนาคารน้ำ และธนาคารข้าว

4.1) ธนาคารข้าว : ถ่ายทอดภูมิปัญญาสู่ลูกหลาน “ออกปาก ดำนา”

ที่มา : จากปัญหาพื้นที่ทำนายน้อยลง ต้นทุนสูงขึ้น แคนนำชุมชนได้ร่วมคิดแก้ปัญหา จัดตั้งธนาคารข้าวในตำบล

บทบาทของแหล่งเรียนรู้: ดำเนินการพัฒนาพันธุ์ข้าว เก็บพันธุ์ข้าวโดยประสานงานส่งเก็บและตรวจสอบคุณภาพ ร่วมกับศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวของชุมชนเพื่อให้ได้พันธุ์ข้าวแท้ไม่ปนเปื้อน นอกจากนี้มีการประสานงานเพื่อรับบริการยืมพันธุ์ข้าวในฤดูเพาะปลูก เพื่อให้เพียงพอในการเพิ่มพื้นที่ทำนา โดยมี อบต.สนับสนุนข้อมูล ทรัพยากร และงบประมาณ มีการประสานงานกับแหล่งเรียนรู้ ยุวเกษตรกรเป็นการถ่ายทอดภูมิปัญญาในการทำนาสู่ลูกหลานเกษตรกร ผ่านกิจกรรม “ออกปาก ดำนา”

4.2) ธนาคารน้ำ : แนวทางการใช้น้ำร่วมกันอย่างยั่งยืนในชุมชน

ที่มา : จากสภาพปัญหาการทำเกษตรกรรมในชุมชน ขาดแคลนแหล่งน้ำดิบ จึงเกิดปัญหาการใช้น้ำร่วมกัน แคนนำจึงมีแนวคิดในการสร้างเหมืองน้ำคอนกรีต ประชุมร่วมกันเพื่อหาแนวทางการใช้น้ำร่วมกันอย่างยั่งยืนในชุมชน ร่วมกับ อบต. และหน่วยงานต่างๆ เช่น กรมชลประทาน

เพื่อสามารถให้บริการแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญคือ การส่งน้ำให้พื้นที่เพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ โดยเฉพาะปลาน้ำจืด การทำเกษตรผสมผสาน ธนาคารอาหารชุมชน แหล่งเรียนรู้พลังงานชุมชน กลุ่มยุวเกษตรกร

ความเชื่อมโยงของทุนทางสังคมที่เอื้อให้เกิดความมั่นคงทางอาหาร

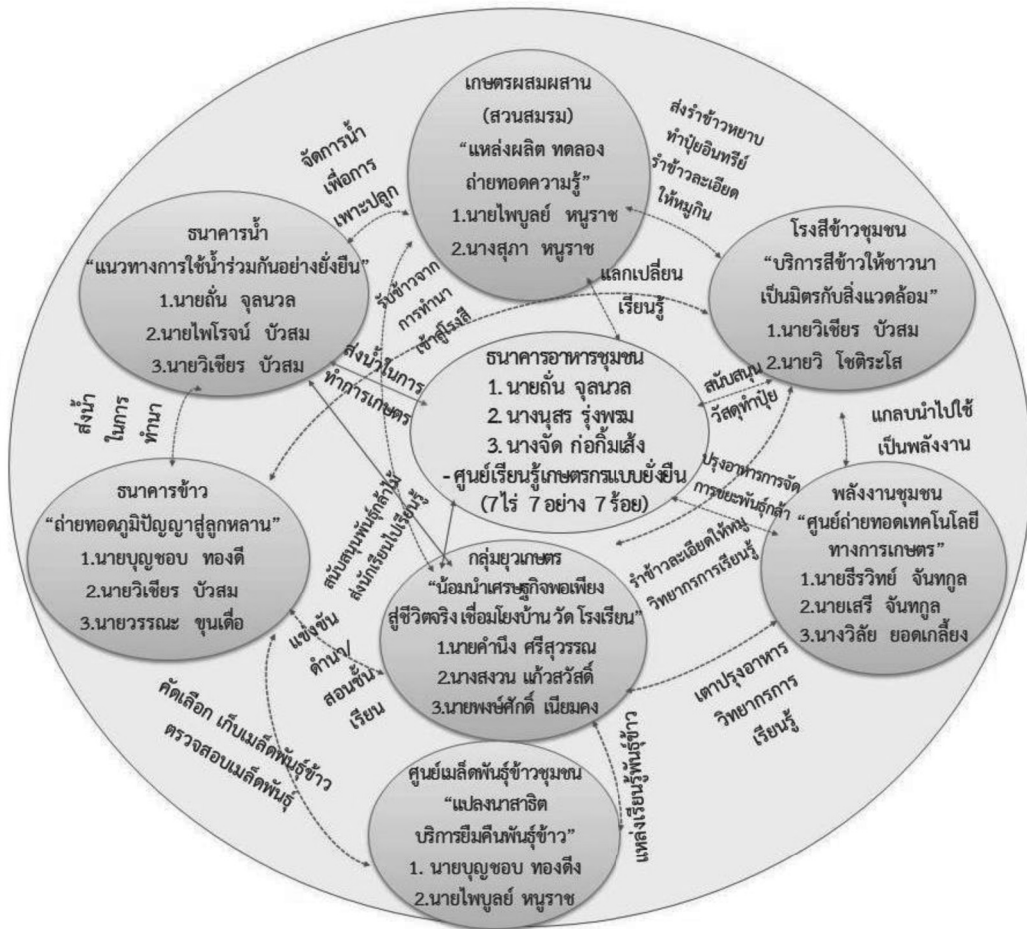
ทุนทางสังคมในตำบลควนรู อำเภอรัตภูมิ จังหวัดสงขลา นอกจากมีการรวมตัวกันทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันแล้ว ยังมีการทำงานเชื่อมโยงเกี่ยวพันซึ่งกันและกันระหว่างแหล่งเรียนรู้ต่างๆ เกี่ยวกับอาหาร ทั้งด้านคน งาน และผลผลิต เช่น ธนาคารอาหารชุมชน ทำงานเชื่อมโยงกับแหล่งเรียนรู้อื่นๆ มากมายนอกจากทำหน้าที่หลักภายใต้แนวคิด “7 ไร่ 7 เรื่อง 7 ร้อย” คือมีจำนวนเนื้อที่สาธารณประโยชน์ 7 ไร่ ในพื้นที่นี้มี 7 กิจกรรมคือ ปลูกไม้ ปลูกผักสวนครัว ปลูกพืชสมุนไพรเพาะชำต้นไม้ เพาะเห็ด ทำปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ การเลี้ยงปลาและไก่ไข่ นอกจากกิจกรรมในแหล่งเรียนรู้แล้วยังมีการประสานงานกับแหล่งเรียนรู้อื่น เพื่อช่วยป้องกันอุบัติเหตุ เช่น การสนับสนุนต้นกล้าจากธนาคารข้าว ศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชน การใช้แหล่งน้ำจากธนาคารน้ำ ใช้แหล่งพลังงานในการแปรรูปอาหารในโรงครัว หรือกำจัดขยะจากภาคเกษตรกรรมจากแหล่งเรียนรู้พลังงานชุมชน การใช้ปุ๋ยอินทรีย์จากไร่ข้าว การนำไร่ข้าวละเอียดสำหรับเลี้ยงปลาจากแหล่งเรียนรู้โรงสีข้าวชุมชน สำหรับการถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีการดำเนินการประสานงานการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับแหล่งเรียนรู้เกษตรผสมผสาน เชื่อมโยงกับแหล่งเรียนรู้โรงผลิตขนมจีน กลุ่มทำน้ำพริก กลุ่มทำขนมไทยโดยส่งวัตถุดิบให้แหล่งดังกล่าวรับซื้อผักหรือวัตถุดิบที่ปลอดภัยจากธนาคารอาหารชุมชน เพื่อนำผักเป็นเครื่องเคียง (ผักเหนาะ) รับประทานกับขนมจีน ใช้พริกหรือวัตถุดิบผักสวนครัวและสมุนไพรอื่น ๆ ในการทำน้ำพริก นำมะพร้าวไปทำขนมของกลุ่มขนมไทย

นอกจากนี้แหล่งเรียนรู้ธนาคารอาหารชุมชน ยังช่วยให้มีการถ่ายทอดความรู้ การเป็นวิทยากรจากแนวคิด “7 ไร่ 7 เรื่อง 7 ร้อย” สู่แหล่งเรียนรู้ ยุวเกษตรกร โรงเรียน โรงเรียน อสม. และสู่ประชาชนในชุมชนโดยผ่านแหล่งเรียนรู้สื่อชุมชน ส่งวิทยากรไปร่วมจัดรายการวิทยุ เช่น เกษตรบ้านเรา เข้าไปที่บ้านเรา และดีเกราะเคาะข้าวการประสานงานกับภาคีเครือข่ายเช่นศูนย์ศึกษาออกโรงเรียน ในการให้ความรู้อบรมนอกจากนี้ยังมีการประสานงานเพื่อขอรับค่าปรึกษาและชี้แนะในการ

ปฏิบัติงานของแหล่งเรียนรู้ต่างๆ เกี่ยวกับอาหารจากหน่วยงานต่างๆ ระดับอำเภอ และระดับจังหวัด เช่น สำนักงานเกษตรอำเภอ สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัด สำนักงานพัฒนาที่ดินจังหวัดสงขลา ประทาน สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดสงขลา และกอ.รมน. ภาค 4

จากที่กล่าวมาข้างต้น สามารถสะท้อนให้เห็นความเชื่อมโยง เกื้อหนุนซึ่งกันและกันระหว่างแหล่งเรียนรู้ต่างๆ เกี่ยวกับอาหารทั้งด้านคน งาน และผลผลิต ดังแผนภาพที่ 1

แผนภาพที่ 1 ความเชื่อมโยงระหว่างแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับอาหารแต่ละแหล่งเรียนรู้ ตำบลควนรู อำเภอรัตนภูมิ จังหวัดสงขลา

อภิปรายผล

จากการศึกษาเรื่องทุนทางสังคมและความมั่นคงทางอาหาร ตำบลนวนรุ อำเภอรัตถภูมิ จังหวัดสงขลา ผลการศึกษามีสิ่งที่น่าสนใจ คือทุนทางสังคมมีความสัมพันธ์อย่างยิ่งต่อการพัฒนาสู่ความมั่นคงทางอาหารของชุมชน โดยเฉพาะทุนคน ทั้งระดับบุคคล และระดับกลุ่ม ที่มีการหล่อหลอมค่านิยมร่วมในการพัฒนากิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวกับอาหารจนเป็นแหล่งเรียนรู้ได้ เพราะชุมชนที่เข้มแข็งจะมีบุคคลที่มีศักยภาพมีความสามารถที่จะช่วยดูแลและจัดการชุมชน เป็นแกนหลักในการพัฒนาชุมชนนำไปสู่ความเข้มแข็งและความมั่นคงของชุมชน (วิจิตา นินวน และชนิษฐา ชุสุข, 2557)

ความเชื่อมโยงระหว่างแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับอาหารแต่ละแหล่งเรียนรู้ มีความเชื่อมโยงระหว่างคนที่เป็นแกนนำ เชื่อมงานที่มีการสนับสนุนเกื้อกูลกันและกัน และเชื่อมโยงผลผลิตต่อกันและกัน มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาสู่อนุชนรุ่นหลังเพื่อสร้างวัฒนธรรมเกษตรกรรมที่ยั่งยืน สอดคล้องกับการศึกษาของ วิจิตา นินวน และชนิษฐา ชุสุข, 2557; สุเทพ วงศ์สุภา, 2548) ที่กล่าวว่าทุนภูมิปัญญาและวัฒนธรรมทำให้คนในชุมชนเกิดความผูกพันกัน ช่วยเหลือกัน ส่งผลให้คนในชุมชนรู้สึกรับผิดชอบร่วมกัน สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน

ความมั่นคงทางอาหารของชุมชนกรณีศึกษา เป็นสภาวะที่ยึดโยงกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน สอดคล้องกับทรัพยากรในชุมชน และภูมิปัญญาดั้งเดิมของคนในชุมชน ทำให้ทุกคนมีอาหารอย่างเพียงพอ สามารถเข้าถึงแหล่งอาหารของชุมชนส่วนรวมได้ และมีอาหารปลอดภัย มีเสถียรภาพทางอาหาร สอดคล้องกับการศึกษาของสุภา ไยเมือง (2555) ที่พบว่าความมั่นคงทางอาหารในความหมายของชุมชน ให้ความสำคัญกับการผลิตอาหารได้เอง การเข้าถึงอาหารจากแหล่งธรรมชาติ วัฒนธรรมการช่วยเหลือกัน และสอดคล้องกับการศึกษาของเพ็ญประภา ภัทรานุกรม (2553) พบว่ากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเป็นกระบวนการเรียนรู้ในวิถีชีวิตเพื่อการดำรงอยู่และแก้ปัญหาต่างๆ ของชุมชน จึงเป็นกระบวนการเรียนรู้ในลักษณะองค์รวม

จากข้อค้นพบดังกล่าว ผู้วิจัยได้พยายามสร้างข้อเสนอแนะผ่านการออกแบบ Model “ตัวแบบการนำใช้ทุนทางสังคมเพื่อพัฒนาสู่ความมั่นคงทางอาหารของชุมชนชนบท” (แผนภาพที่ 2) โดยสิ่งที่จะเป็นปัจจัยนำเข้า (input) คือทุนทางสังคม โดยเฉพาะทุนคนทั้งระดับบุคคล และระดับกลุ่ม และองค์กร ซึ่งมีบ้าน วัด โรงเรียน เป็นตัวหล่อหลอมค่านิยมร่วมของผู้เ้า และควรมีกระบวนการนำใช้ทุนทางสังคมในการขับเคลื่อนคือ การร่วมรับรู้ปัญหา ร่วมคิดหาทางออก ร่วมลงมือปฏิบัติ ร่วมประเมินผล ร่วมชื่นชมผลงาน ร่วมถ่ายทอดวิธีคิด และกระบวนการ และร่วมสร้างวัฒนธรรมเกษตรกรรมแบบยั่งยืน จนทำให้ทุกคน และทุกครัวเรือนมีความมั่นคงทางอาหารในที่สุด

แผนภาพที่ 2 การนำใช้ทุนทางสังคมเพื่อพัฒนาสู่ความมั่นคงทางอาหาร ของชุมชน ตำบลควนรู อำเภอรัตภูมิ จังหวัดสงขลา

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณสถาบันการจัดการระบบสุขภาพ ภาคใต้ (ศจรส.) ในการสนับสนุนงบประมาณตลอดการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ และขอขอบคุณผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลควนรู

ศูนย์พัฒนาเด็กก่อนวัยเรียน โรงเรียนและโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล รวมทั้งแกนนำแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ที่เกี่ยวกับอาหารในตำบลที่ให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูลและตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล

เอกสารอ้างอิง

- ธันนชัย มุ่งจิต, บำเพ็ญ เขียวหวาน และเบญจมาศ อยู่ประเสริฐ. (2555). แนวทางการเสริมสร้างศักยภาพด้านความมั่นคงทางอาหารบ้านแม่สุริน อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน. ใน*การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 2*. นพวรรณ วรรณเทพสกุล. (2550). *นโยบายสาธารณะท้องถิ่นจากแนวคิดสู่การปฏิบัติ บทวิเคราะห์นโยบายสาธารณะด้านสุขภาพ*. จ. สงขลา. กรุงเทพมหานคร มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ.
- เพ็ญประภา ภัทรานุกรม. (2553). การพัฒนาทุนทางสังคมโดยใช้ชุมชนเป็นฐานในชุมชนประมงภัยพิบัติสินามิ : กรณีศึกษาชุมชนในพื้นที่จังหวัดพังงา. *วารสารร่วมพฤษภ*. ปีที่ 28(2): 1-34.
- วันทนี ชัยฤทธิ์ นพวรรณ เปี้ยชื้อ และสุจินดา จารุพัฒน์ มาร์โอ. (2555). ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความมั่นคงทางอาหารของผู้สูงอายุในชุมชนชนบททางภาคใต้. *Rama Nursing Journal*. September-December: 311-326.
- วิจิตา นินวน และชนิฎา ชุสุข. (2557). ทุนทางสังคมและความเข้มแข็งของชุมชนในตำบลหนองแรด อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม*. ปีที่ 33 (5): 111 -1 21.
- วิฑูรย์ เลื่อนจำรูญ และคณะ. (2548). *ปฏิรูปเกษตรกรรมเพื่อความมั่นคงทางอาหาร*. นนทบุรี : มูลนิธิชีวิตวิถี.
- สุภา ไยเมือง. (2555). *ตัวชี้วัดความมั่นคงทางอาหารระดับชุมชน*. รายงานวิจัยภายใต้ “โครงการขับเคลื่อนประเด็นเกษตรและอาหารเพื่อสุขภาพ ตามมติสมัชชาสุขภาพแห่งชาติ ปี พ.ศ. 2551”.
- สุเทพ วงศ์สุภา. (2548). ทุนทางสังคมของชุมชนกับการจัดการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง. *วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาการศึกษานอกระบบ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*.
- อมารัส อัมพันศิริรัตน์ และคณะ. (2557). *การสำรวจข้อมูลพื้นฐานเพื่อประเมินตนเองเบื้องต้น ด้านความมั่นคงทางอาหาร อาหารปลอดภัย และโภชนาการสมัย : กรณีตำบลท่าหิน อำเภอสิงหนคร ตำบลควนรู อำเภอรัตภูมิ ตำบลรัตภูมิ อำเภอควนเนียง และตำบลชะแล อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา*. สงขลา : เอกสารอัดสำเนา.
- อาทิตย์ บุตดาตวง และสุพรรณิ ไชยอำพร. (2555). ความสามารถในการนำทุนทางสังคมออกมาใช้ของชุมชนบ้านบางไพร อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม. *วารสารสมาคมนักวิจัย*. ปีที่ 17(1): 29-41.
- Food and Agriculture Organization.(2008). *World Food and Agriculture in Review*.The State of Food and Agriculture.
- Putnam, R.D. (2000). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York: Touchstone Rockefeller Center.
- Uphoff. (2000). *Understanding Social Capital: Learning from the Analysis and Experience of Participation*, in P. Dasgupta and I. Serageldin (eds), *Social Capital: A Multifaceted Perspective*, 215-249. Washington, DC: World Bank.